

Ze slawistycznego Belgradu

From Slavistic Belgrade

Stolicą światowej slawistyki stał się w ubiegłym roku Belgrad, gdzie w drugiej połowie sierpnia (20–27 sierpnia 2018 r.) odbywał się Międzynarodowy Kongres Sławistów. Uczestnicy, rozlokowani w różnych miejscach gościnnej serbskiej stolicy, dokładnie zapamiętali drogi prowadzące do uniwersytetu przy placu Studenckim (Studentski Trg 3). Cel tego wielkiego przedsięwzięcia naukowego to przede wszystkim wymiana myśli i spotkanie uczonych z całego świata. Referaty zostały wydrukowane wcześniej i są dostępne w kolejnych publikacjach serii *Z Polskich Studiów Sławistycznych* (ZIELIŃSKI, red., 2018; GREŃ, red., 2018). Program obrad miał postać solidnej książeczki, liczącej 196 stron, zaopatrzonej w chronologiczny spis treści i indeks uczestników, co ułatwiało ogólną orientację w przebiegu posiedzeń, chociaż nie mogło gwarantować precyzji w realizacji: zdarzały się przesunięcia spowodowane nieobecnością któregoś z referentów lub innymi przyczynami.

Na uroczyste otwarcie w Sali Bohaterów składały się przemówienia i występy zespołu chóralnego i tanecznego, prezentujące kraj gospodarzy. Pierwsze wykłady profesorów z Serbii, Niemiec i Bułgarii przeniosły słuchaczy w problematykę literacką splecioną z tematyką lingwistyczną i historyczną: serbska literatura ludowa w słowniku Vuka Karadžicia (obchodzono właśnie 200-lecie wydania słownika), myśl przedstawicieli Praskiego Koła Lingwistycznego o języku starosłowiańskim oraz nowoczesne badania cyrylometodejskich pokładów kulturowych w Europie. Popołudniowy wykład Jerzego Bartmińskiego *Język w kontekście kultury* wzbudził duże zainteresowanie. Zakończył się prezentacją napotkanego w Internecie rysunku dziecięcego przedstawiającego parasol (cokolwiek „nieodgadnionego sensu”), pod którym chronią się flagi państw Europy. Symbolika tego wspólnoeuropejskiego obrazu świata była wyrazista, a przy tym – jako ekspresja wartości w odczuciu człowieka u początku jego świadomości aksjologicznej – autentyczna.

Koktajl na dziedzińcu uniwersyteckim, w błogim cieniu drzew, stanowił okazję do pierwszych spotkań i rozmów. Można było zaznajomić się bliżej, zamienić choćby kilka słów, z nieznanymi gośćmi Kongresu, pochodzącymi z nawet tak odległych krajów, jak Japonia. Miłe okazały się spotkania z kolegami z Ojczyzny, których w tłumie uczestników nie było wszak łatwo odnaleźć.

* e-mail: jsobczykowa@wp.pl

Posedzenia odbywały się w sekcjach, blokach tematycznych i w formie okrągłych stołów¹. W niniejszej relacji skupiam się na problematyce lingwistycznej, której zróżnicowane zagadnienia podzielono według kryteriów i formalnych, i treściowych, w tym także krzyżujących się we współzależnościach.

Wśród 28 sekcji językoznawczych dominowała problematyka współczesna, choć porządek, zgodny z tradycją myślenia o języku, dawał pierwszeństwo historii i diachronii. Wyodrębniono więc język prasłowiański, wpływ starosłowiańskiego i cerkiewnosłowiańskiego na rozwój słowiańskich języków literackich; etymologię, historię języków słowiańskich, kontakty językowe, dialektologię, onomastykę, gramatykę współczesnych języków literackich (także w aspekcie teoretycznym i metodologicznym), językowe interferencje między-słowiańskie i gramatyczną współzależność języków słowiańskich i niesłowiańskich, semantykę i pragmatykę, leksykę i związki leksykalne, leksykologię i leksykografię, frazeologię, lingwistykę tekstu i dyskursu, stylistykę, pragmatykę, interferencję, terminologię i terminografię, językoznawcze studia konfrontatywne, socjolingwistykę, politykę językową, multilingwizm, lingwokulturologię, etnolingwistykę, badania zasobów internetowych języków słowiańskich, lingwistykę komputerową i badania korpusowe, standaryzację i normalizację, a także słowiańskie mikrojęzyki literackie.

Kolejny nurt zagadnień stanowiły badania tekstologiczne literatur słowiańskich. Zasadniczy podział wystąpień był tradycyjny – na językowe i literackie, ale nie spełniał on kryterium rozłączności, ponieważ różnorodność wyspecjalizowanej tematyki i metod, także w obrębie samych zagadnień lingwistycznych (np. tekstologia, piśmiennictwo), nie sprzyjała ostrym rozgraniczeniom. Przykładowo, interesujący mnie referat Kristiny Rutkowskiej z Uniwersytetu Wileńskiego na temat polsko-litewskich siedemnastowiecznych kazań Konstantego Szyrwida (*Języki piśmiennictwa religijnego na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dwujęzyczna postylla Konstantego Szyrwida „Punkty kazań”*) znalazł się w sekcji literaturoznawczej.

W sekcji zatytułowanej *Rozwój piśmiennictwa słowiańskiego; literatury słowiańskie i średniowiecze* Mac Robert z Wielkiej Brytanii uzasadniał reewaluację zabytku tej klasy, co *Psalterz Synajski*, z imponującą precyzją przedstawiając porównawczą krytykę tekstów. Zorica Vitić z Serbii rozpatrywała atoskie modele żywotów Teodozjusza, dochodząc do wniosków udokumentowanych konfrontatywnie fragmentami tekstów paralelnych.

Polskie badania nad językiem pisarzy, a dokładniej – nad idiolektami kreatywnymi – referowała w sekcji stylistycznej Anna Kozłowska (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), wyznaczając szkieletowo program badawczy polskiej idiolektologii. W tej samej sekcji Iwona Loewe (Uniwersytet Śląski w Katowicach) zastanawiała się nad dylematem: *Styl w mediach czy styl mediów?*

W gronie zainteresowanych onomastyką Maria Trawińska (Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie) w referacie *Cyfrowe repozytorium średniowiecznych ksiąg ziemskich jako nowoczesne narzędzie do badań onomastycznych* pokazała, jak cyfrowe na-

¹ Formy pluralne tego wyrażenia wystąpiły w okołokonferencyjnych tekstach serbskich; w polszczyźnie liczba mnoga byłaby innowacją (być może pojawiła się gdzieś w konferencyjnym języku roboczym). *Wielki słownik języka polskiego PAN* (<https://www.wsjp.pl>) nie podaje przykładów formy liczby mnogiej.

rzędzia badawcze są pomocne w pracy onomasty dysponującego zasobami korpusowymi tekstów staropolskich.

Ciekawy był blok tematyczny poświęcony historycznej pamięci w języku. Usłyszeliśmy tu między innymi wystąpienia dwóch etnolingwistów polskich: Wojciecha Chlebdy (Uniwersytet Opolski), poszukującego odpowiedzi na pytania: *Jak historia odkłada się w pamięci, jak pamięć odkłada się w języku?*, oraz Jerzego Bartmińskiego, który wyróżnił *Tradycję i pamięć językową uśpioną, pielęgnowaną i ożywioną*. Swietłana M. Tołstaja (z Rosji) wydobywała *etymologiczną pamięć słowa*, a Irina A. Sedakowa (również z Rosji) zwróciła uwagę na pamięć tradycji ludowo-kulturowej we współczesnym dyskursie rytualnym.

Inny blok tematyczny poświęcono problematyce duszy w słowiańskim folklorze i frazeologii. Rozpatrywano na przykład frazeologizmy jako reproduktory mitu, wierzeń oraz ludowego systemu wartości (Ewa Maśłowska, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie: *Zaprzedać duszę diabłu*), ale także – koncepty duszy i ducha w kulturze białoruskiej (Ala Kożynawa, Białoruś), w ukraińskiej frazeologii i paremiologii (Marina Walencowa, Rosja), we frazeologii Słowian zachodnich i wschodnich (Natalija B. Korina, Słowacja).

Wśród polskich uczestników Kongresu znaleźli się fundatorzy takich nowych specjalności badawczych, jak kitabistyka (Czesław Łapicz, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). „Nazwa *kitabistyka* ma związek z najbardziej typowym i charakterystycznym rodzajem piśmiennictwa Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego, czyli z rękopiśmiennymi *kitabami*” (ŁAPICZ, 2017)² i nie jest zupełnie obca dla kogoś, kto zetknął się z któryś spośród języków semickich, na przykład z hebrajskim.

Spotkania odbywały się też w komisjach; w Międzynarodowym Komitecie Sławistów jest ich 39, w tym – Komisja Języka Religijnego. Mimo że nie wyodrębniono takiej sekcji w programie, w wystąpieniach kongresowych można było zauważyć obecność problematyki języka religijnego – poruszanej w różnych aspektach. I tak badaczka niemiecka, Irina Podtergera, analizowała (w sekcji zatytułowanej *Rozwój języków słowiańskich uwarunkowany kontaktami językowymi*) bardzo interesujące teksty polszczyzny kresowej drugiej połowy XVII wieku – o złożonej warstwie trójjęzycznej: polskiej, łaćmińskiej i cerkiewno-słowiańskiej. W tej samej sekcji umieszczono także mój referat *Łacina wobec polszczyzny w historii*, w którym wskazałam między innymi na niedostrzeżoną przez wcześniejszych badaczy funkcję łaciny jako języka formacji duchowej wielu pokoleń Polaków – na przykładzie notatek osobistych św. Jana Pawła II. W sekcji socjolingwistycznej Zbigniew Greń (Uniwersytet Warszawski) omawiał wzajemne relacje stereotypów etnicznych i religijnych. Na katolickim słownictwie religijnym we współczesnym języku białoruskim (w aspekcie leksykograficznym i socjolingwistycznym) skupiła uwagę Ewa Golachowska (Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie). Poruszano też zagadnienie języków liturgicznych prawosławia.

Sekcja gramatyczna była wyraźnie słabiej reprezentowana pod względem ilościowym. Wśród wystąpień poświęconych zagadnieniom gramatycznym znalazł się referat Macieja

² „Arabski termin *kitāb* znaczy ‘księga, pismo, dokument’; pierwotnie, jako słowo ogólnosemickie, *kitab* oznaczał także samą czynność pisania. W konkretnym użyciu *Al Kitāb* jest także jedną z wielu synonimicznych nazw świętej Księgi islamu – Koranu” (ŁAPICZ, 2017: 112).

Grochowskiego (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) *Asymetria semantycznych i gramatycznych ograniczeń stopniowania przymiotników w języku polskim*. Tematykę *Globalizacja w słowotwórstwie słowiańskim* mieścił inny blok, w którym Magdalena Pastuch (Uniwersytet Śląski w Katowicach) analizowała rolę słowotwórstwa w stabilizowaniu się zapożyczeń angielskich w polszczyźnie. Inne zagadnienia gramatyczne, które poruszano, to: predykatywy imienne i modele datywne zdań w językach słowiańskich; bałkańska morfosyntaksa w sytuacjach kontaktu; aktanty klauzalne i związki aktantne – metoda analizy porównawczej w synchronii i diachronii; predykaty modalne w językach słowiańskich: procesy historyczne i współczesne; derywacja semantyczna. Niektóre tematy gramatyczne znalazły się w obrębie bloku dotyczącego dialektologii, na przykład w referacie Anny Cychnerskiej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) *Zjawiska „sandhi” dźwięcznościowego w dialektach macedońskich*. Referatowi Marka Łazińskiego (Uniwersytet Warszawski) *Searching for Aspect and Animacy in Slavic Corpora: Morphemes and Grammatical Tags* wyznaczono miejsce wśród tekstów dotyczących lingwistyki korpusowej wygłaszanych na posiedzeniu okrągłego stołu.

W obrębie zróżnicowanej tematyki Kongresu mieściły się też inne zagadnienia: migrujące słowa – germanizmy w językach wschodniosłowiańskich, mające odpowiedniki w języku polskim; kategoria wieloznaczności w teorii i praktyce terminografii słowiańskiej; średnio-wieczne studia słowiańskie w aspekcie najnowszej humanistyki cyfrowej; słowiańskie języki literackie – od teorii do praktyki; formowanie świadomości językowej i postaw wobec języka; onomastyka a kultura współczesna; wzajemna zrozumiałość języków słowiańskich; bibliografia językoznawstwa slawistycznego w przestrzeni cyfrowej. Osobny blok tematyczny prezentował *Wyobrażenia o regionach Europy w historii slawistyki*.

Posiedzenia okrągłych stołów wypełniła lingwistyka korpusowa (ze wspomnianym uprzednio referatem Łazińskiego), lingwokulturolologiczne aspekty badań frazeologii słowiańskiej w świecie współczesnym (z udziałem Chlebdy), a także współczesne tendencje, problemy i perspektywy stylistyki w Internecie. Tu znalazły się wystąpienia Aleksandra Kiklewicza (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) *Mediakultura i stylistyka fascynacji (na przykładzie bułgarskich, polskich i rosyjskich serwisów informacyjnych w Internecie)* oraz Ewy Malinowskiej (Uniwersytet Opolski) *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa a nowe media*.

Przedmiotem obrad przy okrągłych stołach były też różne inne problemy slawistyki, w tym filologia trudnych relacji, filologiczne badania terenowe wobec slawistyki współczesnej, a także pozycja słowiańskich języków, literatury i kultury na uniwersytetach świata. Przegląd tematów i przebieg dysput pokazał, że przedmiot i termin *filologia*, usuwane z polskich uczelni, w slawistyce ciągle żyją. Specjalnymi tematami okrągłostołowych posiedzeń były: *Serbski słownik Vuka w swoich czasach i dziś (z okazji 200. rocznicy pierwszego wydania)*, *Aleksander Belić w historii slawistyki* oraz *Koniec pierwszej wojny światowej i świat słowiański*.

Obradom kongresowym towarzyszyły pokazy i wystawy publikacji – między innymi w gmachu biblioteki. Koncert chóru pieśni słowiańskiej „Łuczynuszka” odbył się po dość forsownej wycieczce, więc wysłuchali go tylko najwytrwalsi. Dla wszystkich uczestników były szeroko otwarte muzea: narodowe, etnograficzne i Nikołaja Tesli. Dwa pierwsze przyciągały uwagę eksponatami pochodzącymi głównie z wnętrza dziewiętnastowiecznych, także

rekonstrukcjami typowych gospodarstw ziemskich i warsztatów rozmaitych rzemiosł. Od pięknych strojów – ludowych i narodowych – z minionych epok trudno było oderwać wzrok. Przede wszystkim jednak pokazywano skarby sztuki średniowiecznej i artefakty początku kultury piśmiennej tego kraju, powstałe i zgromadzone dzięki zasługom świętych Cyryla i Metodego, wcześniejsze niż najdawniejsze polskie zabytki pisane. Co więcej, kopie najstarszych tekstów i informacje o nich zostały wyeksponowane na ścianie głównego holu dworca lotniczego: fragment ceramicznego dzbanka z inskrypcją gągolską z IX-X wieku, cyrylski napis temnicki z XI wieku oraz najcenniejszy serbski manuskrypt iluminowany – *Miroslavljevo Jevandlje* – z roku 1186. To naprawdę znakomita reklama serbskiej (i europejskiej) kultury.

Z pewnością warto było się udać na wycieczki krajoznawcze organizowane przez serbskie biuro podróży Miross. Spacer po Belgradzie z rosyjskojęzyczną przewodniczką pokazał zdumiewającą cechę Serbów – niezatarty kult Josipa Broza-Tity. Podziwiać też można było rozmach prac konserwatorskich podjętych, by przywrócić do stanu świetności słynną cerkiew św. Sawy – z funduszy ofiarowanych na ten cel przez prezydenta Rosji, Władimira Putina. Trasa dłuższej wycieczki prowadziła na tereny ciekawych antycznych wykopalisk archeologicznych zespołu Vimanacium i dwóch twierdz – Smederevo oraz Golubac (*Gołębiec*). W tej ostatniej, Gołębiej Twierdzy, leżącej na południowym brzegu Dunaju, poniósł bohaterską śmierć z rąk tureckich polski rycerz Zawisza Czarny z Garbowa, którego imię zapisało się we wdzięcznej pamięci Serbów jako symbol odwagi i prawości.

Zainteresowany językiem religijnym uczestnik belgradzkiego Kongresu mógł praktykować serbski język religijny w kościele jezuitów przy ul. Macedońskiej, uczestnicząc w obrzędach mszy św., a także w modlitwie różańcowej – ze znamienne brzmącym incipitem *Pozdrowienia anielskiego*: „Zdravo Marijo”. Patronka kościoła nosi tytuł bliski Polakom – *Bogorodica (Beogradska)*.

Trudno zapomnieć miły wieczór spędzony w restauracji na słynnej rozśpiewanej ulicy Skadarskiej Starego Belgradu. Duszę serbską pokazywał historyczny film obyczajowy, który odkryłam, włączając telewizor w moim pokoju – w hotelu pod jakże słowiańską nazwą Prag. Prawdziwe perełki napotkałam w dwujęzycznym albumie *Zagonetna Srbija/ Mysterious Serbia* (ŠORGIĆ, oprac., 2015) przedstawiającym – na tle urokliwych fotografii krajobrazów i ludzi – jeden z gatunków serbskiej literatury ludowej, jakim są zagadki (*zagonetki*). Uważa się, że – obok epickich i lirycznych pieśni i przysłów – właśnie te króciutkie teksty o figuratywno-metaforycznej formie najbardziej ukazują mądrość i ducha narodu serbskiego³.

Niewątpliwie Belgrad mógł się pochlubić osiągnięciami własnego kraju na polu sławistyki, eksponując tożsamość narodową i historię. Stał się też miejscem refleksji nad tym, co wspólne i odrębne w językach i kulturach – odległych nieraz od rodzimych kultur badaczy. Sam Kongres zaś sprzyjał poszukiwaniu wartości humanistycznych i komunikowaniu ich innym. W tej niepozabawionej akcentów podmiotowych relacji starałam się to zauważyć.

³ Teksty mówiące o życiu codziennym zawierają nieraz głęboką myśl etyczną, jak np.: „Ko pjeva, kad drugi ljudi plaču?”, „Who sings, when others cry?” (ŠORGIĆ, oprac., 2015: 68).

Literatura

- GREŃ Z., red., 2018: *Językoznawstwo: prace na XVI Międzynarodowy Kongres Słowistów w Belgradzie 2018. (Z Polskich Studiów Słowistycznych, seria 13, t. 2.)*. Poznań.
- ŁAPICZ C., 2017: *Kitabistyka: źródła, metodologia i perspektywy badawcze*. „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, vol. 24 (44), nr 2, s. 111–124.
- ŠORGIĆ S., oprac., 2015: *Zagonetna Srbija/Mysterious Serbia*. JOVANOVIĆ B., fot. PETROVIĆ N., tłum. na ang. Belgrad.
- ZIELIŃSKI B., red., 2018: *Literaturoznawstwo, kulturoznawstwo, folklorystyka: prace na XVI Międzynarodowy Kongres Słowistów w Belgradzie 2018. (Z Polskich Studiów Słowistycznych, seria 13, t. 1.)*. Poznań.